

Sergej Filipović

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

MARKO ANTUN DE DOMINIS – HRVATSKI „RENESANSNI“ ČOVJEK

Marko Antun de Dominis jedna je od velikih ličnosti Hrvatske 16. st., no ipak dosta zapostavljen u historiografiji. Cilj je rada povećati svjesnost studenata povijesti, a šire, i svih ljudi zainteresiranih za povijest, za osobu ovog teologa, fizičara i književnika.

Marko Antun de Dominis rođen je u plemićkoj obitelji u Rabu 1560. godine¹⁸⁷. Školovao se kao isusovac u Novellari, a ne u Loretu kako se najčešće navodi u njegovim biografijama. Studije je završio u Padovi. U Padovi, Bresciji i Veroni predavao je matematiku, logiku, filozofiju i retoriku. Preokret u njegovoj karijeri vezan je uz pogibljku njegovog strica Antuna, senjskog biskupa koji je poginuo pod Klisom 1596. godine predvodeći senjske uskoke u borbi protiv Turaka. Marko Antun tada napušta isusovački red, da bi mogao preuzeti dužnost administratora senjske biskupije.¹⁸⁸ Za biskupa u Senju imenovan je 1600. godine.¹⁸⁹ Iste je godine u Padovi promoviran kao doktor teologije.¹⁹⁰ U Senju je proveo 6 teških godina. Na papin zahtjev posredovao je između Venecije, uskoka i habsburškog dvora oko rješenja uskočkog pitanja. Kada se činilo da će se njegov plan ostvariti, njegovo je posredništvo prekinuto 1602. godine. Uskočki prvaci bili su pobijeni, a mnogi i izručeni Veneciji. Mislili su da im je Marko Antun de Dominis smjestio, postavili su mu zasjedu, no on je bio obaviješten o njoj pa ju je zaobišao i otišao na Rab. Više se nikad nije vratio u Senj. Godine 1602. imenovan je splitskim nadbiskupom.¹⁹¹ Dobio je naslov primasa Dalmacije i Hrvatske. U Splitu je nakon mirnog i uspješnog početka ubrzo zapao u sukobe koje razni biografi različito objašnjavaju.¹⁹² U Splitu je napisao svoje slavno djelo *De Republica Ecclesiastica libri X.*, a u sporu Venecije i Vatikana 1606. godine, stao je na stranu Venecije. Godine 1610., nakon što je Galileo Galilei predstavio svoj teleskop, Dominisov učenik Ioannes Bartolus zamolio je profesora da mu dopusti tiskanje njegovih predavanja, koja je držao prije 20 godina. Traktat pod nazivom: *De radiis visu set luci sin vitris perspectivis et iride* izišao je iz tiska 1611. godine u Veneciji. Rastrgan sukobima, ogorčen i nezadovoljan, 1615. godine napušta Split i odlazi u Mletke.¹⁹³

Još za njegova boravka u Splitu, rimska kurija i inkvizicija su bili informirani da piše opsežno «heretičko» djelo. Iz tog razloga su zatražili od mletačke vlasti da im se izruči, no to je bilo odbijeno. U to vrijeme Dominis se plašio za svoj život pa je s radošću prihvatio gostoprimstvo engleskog kralja Jamesa I. Cilj kojemu je Marko Antun de Dominis težio i zbog kojega je napisao Crkvenu državu, bio je ponovno ujedinjenje kršćanskih crkava ili

187 *Znameniti i zaslužni Hrvati 925. - 1925.*, 1990., str. 65.

188 *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1*, 2003., str. VII.

189 *Hrvatski obiteljski leksikon*, 2005., str. 350.

190 *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1*, 2003., str. VII.

191 *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga.*, 2005., str. 162.

192 *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1*, 2005., str. VII. – VIII.

193 *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1*, 2005., str. VIII.

bar njihovo pomirenje. Tom je cilju posvetio svoj život. Tijekom putovanja u Englesku, prilikom boravka u Heidelbergu, tiskao je tzv. *Prvi proglas*, u kojemu navodi razloge putovanja u Englesku. Ta je brošura zabranjena, a Dominis je ekskomuniciran.

U London je stigao krajem 1616. godine. Tamo je bio dočekan s velikim poštovanjem. Kralj i cijeli dvor su slušali njegove propovijedi. Godine 1617. tiskane su prve četiri knjige njegovog životnog djela *De Republica Ecclesiastica libri X.*, a iduće je godine izdao Sarpijevo djelo *Povijest crkvenog koncila*. Dobio je naslov *milord*, bio je imenovan i windsorskim dekanom te mu je palača Savoya stavljena na raspolaganje. Sve to svjedoči da je uživao veliki ugled. Za vrijeme boravka u Engleskoj španjolski je ambasador u Londonu nagovarao Dominisa na povratak u Italiju. Kad je vidio da njegova ideja pomirenja ne nalazi na plodni tlo i kad je njegov osobni prijatelj Grgur XV. Postavljen na papinsku stolicu, odlučio se vratiti u Rim. Papa mu je obećao oprost uz uvjet da se pismeno pokaje. U Rim se vratio 1622. godine, a da nikad nije napustio katoličku Crkvu, već je tražio njenu reformu. U Rimu mu je 1623. godine objavljena brošura tzv. *Drugi proglas*, u kojem objašnjava razloge povratka iz Engleske. Uskoro je umro Grgur XV. Pod novim papom Urbanom VIII., inkvizicija je uhitila Dominisa, zatvorila ga u Anđeosku tvrđavu i povelu istragu protiv njega. U vjerojatno najtežim danima života, po povratku u Rim, sam i napušten, vratio se svojoj mladenačkoj ljubavi: fizici. Napisao je djelo *Euripus seu de fluxu et refluxu maris*, koje je tiskano 1624. godine u Rimu, dok je boravio u zatvoru. Iako je *Drugim proglasom* povukao većinu svojih teza, to nije bilo dovoljno. U zatvoru je slomljen, navodno, povukao sve. Nakon toga je 8. rujna 1624. u zatvoru umro. Njegov je leš nepokopan čekao kraj procesa i osudu. Osuda je donesena 21. prosinca, na prvi dan zime. Istoga dana, Dominisov leš, njegova slika te vreća knjiga i rukopisa spaljeni su na Campo di fiori, a pepeo je razasut u rijeci Tiber.¹⁹⁴

ROD MARKA ANTUNA DE DOMINISA

Hrvatska varijanta imena Marka Antuna de Dominisa sve do nedavno je bila nepoznata. Vesna Tudjina Gamulin pronašla je u privatnom arhivu obitelji Cavendish u Chatswordu u Engleskoj dokumente koji dokazuju da hrvatska varijanta prezimena glasi *Dominijanić*.¹⁹⁵

Obitelj Dominis u Rabu vrlo je stara, a po nepotvrđenoj tradiciji i bilješkama starijih pisaca, porijeklo izvodi od loze krčkih knezova koji su se kasnije prozvali Frankapanima.¹⁹⁶ Najvjerojatnije je ipak da je porodično ime Dominis nastalo od hipokoristika osobnog imena Dominik (Dominicus) ili od imena Demanja, Dominja, Domana. Još u najranije doba spomenuta je ova obitelj među rapskom vlastelom. Rodoslovlje sastavljeno oko 1600. godine, koje je po svoj prilici sastavio sam Marko Antun, glasi Arber Frangipana sive de Dominis, a u njemu je kao praotac porodice zabilježen Stjepan de Domine 1283. godine. Iz lokalnih okvira i anonimnosti Dominisi izlaze tek onda kada se pojedini članovi porodice penju visoko u crkvenoj hijerarhiji. Tako je 1363. godine za rapskog

194 *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1*, str. VIII. - IX.

195 M. A. de Dominis, 2003., str. X. – XI.

196 M. Granić, 2006., str. 9

biskupa imenovan Grisogon Dominis od strane pape Urbana VI. Isti je 1403. godine bio imenovan kaločkim nadbiskupom. Također se spominje i Šimun Dominis, kraljevski vitez i vođa Sigismundove stranke u Trogiru. Jedan je od poznatijih Dominisa i senjski biskup Ivan de Dominis. Zahvaljujući ugledu i vezama s napuljskim i ugarskim dvorom, stekli su rapski Dominisi plemstvo grada Zadra, počast kraljevskih «ukućana» i napokon 1437. godine naslov palatinskih grofova. Postavši *comites palatini*, stekli su pravo (za sebe i za svoje potomke) imenovati javne bilježnike *imperiali auctoritate*, redovite suce i delegate, a nezakonitu djecu (*bastarde* i *naturale*) proglašavati zakonitima i stavljati ih pod očinsku vlast pa i onda kada su plod rodoskrvnuća. Time su Dominisi postali delegati carske vlasti, a tim povlasticama mogli su se služiti na čitavom teritoriju Svetog Rimskog Carstva. Tim naslovima i povlasticama služio se i Marko Antun de Dominis ističući svoje najviše crkveno dostojanstvo na ovim prostorima, naslov prvostolnika Dalmacije i čitave Hrvatske.¹⁹⁷

DOMINIS KAO SENJSKI BISKUP I USKOČKO PITANJE

Marko Antun de Dominis naslijedio je na biskupskoj stolici svoga strica Antuna de Dominisa. Marko Antun je još za vrijeme stričeva života dolazio u Senj i pomagao biskupu u pastoralnim aktivnostima. Kada je stric poginuo u pokušaju obrane Klisa od Turaka, Marko Antun ga je nastojao naslijediti na biskupskoj stolici. Venecija je bila veoma zainteresirana da u Senj za biskupa dođe njoj naklona osoba, a takvu je vidjela u Marku Antunu pa je zagovarala njegovo imenovanje. Nakon što ga je car 1597. godine imenovao senjskim biskupom, isusovački ga general na vlastitu mu molbu otpušta iz Družbe. Iduće ga je godine papa imenovao posrednikom između Venecije i Habsburške Monarhije za uskočko pitanje. Godine 1600. papa ga je potvrdio za senjskog biskupa i upravitelja modruške biskupije.¹⁹⁸

Dominis je svoju službu shvatio više kao diplomatsku nego pastoralnu. Putovao je od Rima do Venecije, Graza i Praga nudeći svoje rješenje za uskočko pitanje. Njegova je ideja bila da od uskoka učini krajišnike, tj. ljude uz granicu prema Turskoj koji izmjenjuju oruđe s oružjem, tj. kad navale Turci, hvataju se mača i puške, a kad ih nema, drže se pluga i motike. Dakle, htio je da mogu živjeti ne samo od rata, već i od rada. To znači da ih je trebalo maknuti iz Senja u unutrašnjost. U onim prilikama uskoci su bili poput vojske koja je ostala bez posla, koju se ne uspijeva rasporediti. Dominis je izradio detaljan plan kako to učiniti. Pokušao je uskladiti želje austrijske carevine, Venecije i samih uskoka. Uskocima taj plan nije bio prihvatljiv, nisu ga shvatili, a nije bilo ni sredstava da bi se on za njih učinio prihvatljivim. Trebalo je, naime, osigurati na drugim prostorima, izvan Senja, životne uvjete za uskoke. Nije se realizirao ni Dominisov plan da se prodajom senjskih šuma dođe do sredstava da se ti uvjeti ostvare. Razlog za to je što carski povjerenik Rabatta nije imao ni vremena ni strpljivosti čekati povoljne uvjete. Njegove radikalne mjere pri kažnjavanju neposlušnih uskoka, posebice onih koji su imali moći i ugleda u svojoj sredini, izazvale su bijes uskoka, koji ga ubijaju. Kako je Dominis radio na uskočkom pitanju, i njega su

197 M. Granić, 2006., 9.–19.

198 M. Bogović, 2006., str. 33.–35.

uskoci smatrali svojim neprijateljem. Da izbjegne njihovom bijesu, Dominis se morao skloniti u Rim.¹⁹⁹ Više se nikada nije vratio u Senj.²⁰⁰

DOMINIS KAO SPLITSKI NADBISKUP

Marko Antun de Dominis u prvim mjesecima 1602. godine zauvijek je ostavio područje svojih dotadašnjih biskupija, senjske i modruške, jer se u strahu od uskočke odmazde više nije sigurnim osjećao ni u Rijeci, gdje je dotada najviše boravio, ni u rodnom Rabu. U kasno proljeće je došao u Rim i tamo nestrpljivo čekao neko novo rješenje, povoljno za njegovu budućnost.²⁰¹

Marko Antun je za splitskog nadbiskupa postavljen 16. studenog 1602. godine jednodušnom privolom kaptola, splitskog Velikog vijeća i na kraju mletačke vlade koja ga je smatrala svojim pristašom. Uvjet je bio da svoje prihode mora dijeliti sa drugim kandidatom, udinskim dekanom Andreuccijem i štićenikom kardinala Baronija, Cipraninom Bardin di Noresom. Marka Antuna je splitsko svećenstvo, plemstvo i građanstvo oduševljeno prihvatilo jer je bio kandidat i jednih i drugih. Također, bio je prvi Dalmatinac koji je nakon gotovo 200 godina, otkad je Split pripao Veneciji, postao splitskim nadbiskupom.²⁰²

Preuzevši nadbiskupiju, Dominis je pokazao mnogo volje i marljivosti u vršenju svojih dužnosti. Tako je sam u svojoj palači predavao kandidatima za svećenike. Htjevši provesti neka naređenja apostolskog vizitatora Marka Priulija, koji je u početku Dominisova nadbiskupovanja proveo vizitaciju njegove dijeceze, došao je nadbiskup u sukob sa svojim kaptolom, jer je kaptol bio uvjeren, da su vizitatorova naređenja ustvari nadbiskupove želje. Kad je ipak uza sve protivljenje kanonika, nadbiskup naredio da se vizitatorova naređenja moraju izvršiti, obratili su se Vijeću desetorice, koje je 1604. donijelo odluku u prilog kanonicima. Dominis nije poštovao tu odluku, već se držao vizitatorovih naređenja. Postoje dokumenti koji potvrđuju da je Dominis zaista postupao po naređenjima vizitatora, a ne po svojoj volji.²⁰³

U početku svog nadbiskupovanja Dominis je bio u dobrim odnosima s kaptolom, splitskim plemstvom pa su oni zamolili Veneciju da intervenira u Rimu, kako bi se nadbiskupa oslobodilo obveze dijeljenja prihoda sa udinskim dekanom Andreuccijem, koji je u međuvremenu postao trogirski biskup, jer on ima više prihoda od samog splitskog nadbiskupa. Toj akciji pridružio se i sam generalni providur Andrija Gabrijel. No sva nastojanja da se nadbiskupa oslobodi te teške obveze, ostala su bez rezultata, a kad je Dominis na svoju ruku prekinuo daljnje isplaćivanje određene svote Andreucciju, ovaj ga je tužio u Rim. Pod utjecajem Andreuccijeva moćnog protektora kardinala Aldobrandinija, kurija je donijela odluku, da se Dominisu zabrani ulaz u crkvu i vršenje funkcija zbog nepokornosti. Dominis je uzalud osobno intervenirao u Veneciji i Rimu, kurija je ostala dosljedna svojoj odluci.²⁰⁴

199 M. Bogović, 2006., str. 33-39.

200 *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi*, 2003., str. VII.

201 S. Kovačić, 2006., str. 41.

202 G. Novak, 1961., str. 338.

203 G. Novak, 1961., str. 339. – 340.

204 G. Novak, 1961., str. 340. – 341.

Nakon obilaska svoje nadbiskupije 1606. godine, nadbiskup je izdao nekoliko odredbi želeći poboljšati prilike u njoj i pomoći nižem kleru. Kako su te odredbe zadirale u interese kanonika, kaptol je uputio u Rim svog prokuratora, kanonika Petra Gaudencija, a kao odgovor na to i nadbiskup je poslao svog delegata. Nakon saslušanja obiju stranaka, kardinalska Kongregacija je 1607. donijela rješenje kojim je uglavnom izmijenila ili ukinula nadbiskupove odredbe, ali je neke i usvojila. Razmirice između nadbiskupa i kaptola nisu prestajale, uzrok im je gotovo uvijek bio isti: nastojanje nadbiskupa da svom utjecaju podčini kaptol, i kaptola da očuva svoju autonomiju prema nadbiskupu.²⁰⁵

Krajem ožujka 1607. godine u Splitu je izbila žestoka epidemija kuge. Nadbiskup koji se tek bio vratio iz Venecije, ne vodeći računa o sebi, zalazio je među bolesnike strogo naređujući i primjerom pokazujući svojim svećenicima, kako treba pomagati bolesnima. Hrabrio je narod koji je očajavao te baš u to vrijeme započeo zidanje zavjetne crkve Gospe od Poišana.²⁰⁶

Pritajeno neprijateljstvo prema trogirskom biskupu Andreucciju, pretvorilo se 1612. godine u otvoren i žestok sukob, kad je Dominis, kao metropolit, ukinuo neka rješenja trogirskog biskupa o izopćenju jednog kanonika i nekih svećenika iz trogirске crkve. Trogirski biskup je odbio pokoriti se pravorijeku nadbiskupa. Dominis ga je izopćio i pribio tu odluku na vrata trogirске katedrale. Osim toga, otišao je i u Veneciju 1614. godine gdje je papinskom nunciju obrazložio zbog čega je nastao sukob, a zatim je Kongregaciji kardinala u Rimu poslao predstavku o istoj stvari.²⁰⁷

U Splitu se našlo članova kaptola koji su optuživali nadbiskupa da propovijeda načela protivna službenom crkvenom učenju. Nadbiskup, ozlojeđen ovim, pa svađom s trogirskim biskupom, a i inače prilično oronula zdravlja, odlučio je povući se s položaja pa je stoga još 1613. godine zamolio mletački Senat da mu isposluje koadjutora s pravom nasljedstva. Mletačka je vlada prihvatila njegovu molbu, a njen je poslanik 1614. godine krenuo k papi, koji je izjavio da je spreman udovoljiti Dominisovoj molbi. Toj akciji se pridružila i splitska komuna, koja je u Veneciju uputila poslanika Petra Cipcija.²⁰⁸

Usprkos svim sukobima, Dominis je za čitavo vrijeme svoga nadbiskupovanja s jednakim žarom obnašao svoje dužnosti. Osim brige za unutrašnji red u svojoj nadbiskupiji, naročitu je pažnju posvetio dotjerivanju splitske katedrale. Tako je izgradio kapelu, jer dotad nije bilo dovoljno mjesta u katedrali. Po tom je ostao upamćen, a govori se da je to učinio samo zbog osobnih ambicija.

Dok je Dominis završavao nadogradnju katedrale, njegovi protivnici nisu mirovali. Na jednom tajnom sastanku sastavili su spis, u kome su ga optuživali da se njegovo učenje protivi dogmama katoličke Crkve, te su ga žestoko napadali. Uvrijeđen i ogorčen takvim postupcima nekolicine kanonika i građana, krajem 1615. godine odlazi u Veneciju da se zahvali na nadbiskupskoj časti. Iz Venecije je 1616. godine poslao pismo kaptolu, komuni i građanima Splita žaleći se da ga preziru i nepravredno i klevetama obasipaju, iako je radio za dobrobit svih. Također im preporučuje da za njegovog nasljednika izaberu Dalmatinca, a ako se slažu, on im može predložiti koga. Ukoliko bi pristali na njegov zahtjev, smatrao bi to zadovoljštinom za sve nepravde koje su mu nanesene. Za svog nasljednika

205 G. Novak, 1961., str. 341.

206 G. Novak, 1961., str. 342.

207 G. Novak, 1961., str. 342.

208 G. Novak, 1961., str. 342.

je mletačkom Senatu predložio Sforzu Sponzonija, na što je Senat pristao i to predložio papi. U kolovozu 1616. Ponzoni je postavljen za splitskog nadbiskupa, a uz obveze koje je imao Marko Antun, novi nadbiskup je morao i Marku Antunu isplaćivati 700 dukata godišnje.²⁰⁹

DOMINIS U SPORU PAPE I VENECIJE I STAV O PAPINSKOM PRIMATU

Početkom 17. st. došlo je do zategnutosti u odnosima između Venecije i papinske kurije, kako zbog pograničnih neslaganja, tako i zbog pokušaja papinske kurije da se upliće u unutrašnje poslove Republike. Kad je mletačka vlada 1605. godine obnovila zakon kojim se zabranjuje bilo što darivati ili prodavati svećenicima bez dozvole Vijeća, papa Pavao V. je zatražio da Venecija povuče sporni zakon i da pusti dva svećenika koji su bili uhićeni zbog ogrešivanja o zakon i moral. Venecija je te zahtjeve odbila pa ju je papa 1606. godine izopćio i udario interdiktom. Kao odgovor na to, na savjet Paola Sarpija, Venecija je zabranila svim biskupima objavljivanje papinske bule te da se po cijeloj Republici imaju nastaviti crkvene funkcije bez obzira na interdikt. Istovremeno, poslan je proglas svim europskim vladarima, u kojem se papi poriče pravo miješanja u unutrašnja pitanja države.²¹⁰

U vrijeme najžešće borbe i Dominis se našao u Veneciji. Bio je na strani Venecije te je objavio spis : *Dell' autorita legitima et potesta de principi temporali nel far leggi et governarelo stat osuo, contra le vane pretensioni della corte romana*. Za Dominisa je potpuno jasno i sigurno da je duhovno odvojeno od svjetovnog po božanskom i ljudskom pravu, tako da duhovnim upravlja izričito Crkva, a svjetovnim isključivo svjetovna vlast. Među tim dvjema vlastima visok je zid, a opseg im se ravna prema cilju: djelovanje Crkve usmjereno je prema spasenju duša, dakle nadnaravnom cilju, pa joj se vlast proteže na duhovno – nadnaravno područje, dok je za naravne ciljeve nadležna svjetovna vlast. Po tom se kriteriju razlučuje i nadležnost vlasti nad svećenicima. Druga sporna točka – mletački zakoni koji reguliraju crkveno stjecanje nekretnina – za Dominisa također nije upitna. «*Budući da građanska vlast brine o općem dobru države i svih podanika, pa onda poradi općeg dobra ona može ograničiti pojedinačna privatna prava. Izuzimanje Crkve od poreza i nadzora nad nekretninama smanjuje vladarovu moć u zaštiti države, a uz one i s opravdanim razlogom, budući da se pod izgovorom bogoštovlja kriju mnoge zloporabe, raskoš, razuzdanost, sablazni i ogromni prijestupi crkvenih osoba.*» Dominis da bi bio uvjerljiviji o trećoj spornoj točki govori kroz predstavnika crkvene strane Timorellija. «*Ako je vladarima dopušteno srušiti već izgrađene crkve, zašto ne bi mogli i zabraniti da se neke izgrade?*».²¹¹

209 G. Novak, 1961., str. 343.

210 G. Novak, 1961., str. 341.

211 B. Jozić, 2006., str. 128. – 130.

Poslije dugih raspravljanja i pregovaranja, u travnju 1607. godine došlo je do sporazuma između pape i Republike, na osnovu kojeg je papa digao interdikt, posebno se obvezavši da neće progoniti one svećenike, koji su u sukobu stajali uz Republiku. Na taj je način i Dominis bio zaštićen.²¹²

Dominisova teološka kritika započinje kritikom Kurije, uključivši i njezinu okosnicu – rimski primat. Crkva nipošto nije monarhija. Odgovornost je u njoj podijeljena na biskupe. Oni su jednako biskupi kao i papa. Crkva je stoga radije aristokratski uređena. Pojedine mjesne Crkve, kojima upravljaju biskupi izabrani od samih tih Crkvi, jednako su Crkve kao i Rimski. U tom je smislu Crkva na neki način i demokracija. Tako u Crkvi ima dovoljno prostora za mnogo bogatije, izdiferenciranije jedinstvo. Knezovi i vladari jesu apsolutni gospodari u svojoj državi. U svojoj su političkoj upravi naskroz autonomni prema crkvenoj vlasti. Međutim, kao članovi Crkve, oni i u njoj imaju značajnu riječ. Dominis kritizira i sve instrumente kojima se Rimski kurija koristila kao polugama i uporištima svoje moći i koristi: na disciplinu crkvenih tajni – sakramenata, na službe u Crkvi, oproste, beneficije, privilegije, kanonsko pravo itd.²¹³

Svoje mišljenje o Rimskoj crkvi, o papi i papinstvu, Dominis je potkrijepio brojnim navodima Svetoga pisma, crkvenih otaca, koncilskih izjava i raznih pravnih uredbi. Problem je što on iznosi samo dokaze koji su išli u korist njegovih teza, a druge zanemaruje. On nije bio samo radikalno poricao ustanove papinstva, niti je bio krivovjerac, već reformator. Njegova žestoka intonacija davala je povod njegovim osporavateljima da ga optuže kao shizmatika i heretika.²¹⁴

DOMINIS U ŠVICARSKOJ I ENGLESKOJ

Marko Antun je 1616. godine upoznao engleskog veleposlanika u Veneciji, a kako je osjećao da se nalazi pod prismotrom zbog opasnosti da bi mogao objaviti djelo protiv Crkve, te znajući da bi zbog svojih nazora mogao doći pred sud inkvizicije, odlučio je uz njegovu pomoć i u pratnji svog nećaka otputovati u Švicarsku. Iz Chura je poslao pismo Republici u kojem obavještava da je morao pobjeći zbog straha za vlastiti život te da je ostao vjerni sin Republike za koju je spreman učiniti sve. Iz Švicarske se zaputio u Englesku. Zaustavio se u Heidelbergu gdje je tiskao brošuru, u kojoj je iznio razloge koji su ga primorali da napusti Veneciju. To je djelo bilo zabranjeno i spaljivano.²¹⁵

U prosincu 1616. godine dospio je u London. Najugledniji crkveni velikodostojnici, visoko plemstvo i sam kralj su ga srdačno primili. U Londonu je Dominis propovijedao javno u talijanskoj crkvi, družio se s engleskim crkvenim dostojnicima i protestantskim naučenjacima. Godine 1617. je štampao svoje glavno djelo: *De Republica Ecclesiastica libri X*. Godine 1620. djelo je ponovno tiskano u Heidelbergu, a 1658. godine u Frankfurtu. Godine 1618. u Londonu je objavio: *Scogli del Naufragio Cristiano*, a iduće je godine pod pseudonimom izdao Sarpijevo djelo: *Povijest Tridentskog koncila*. Uskoro je

212 G. Novak, 1961., str. 341.

213 *Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 2*, 2003., str. XI – XIII.

214 J. Kolarić, 2006., str. 116.

215 G. Novak, 1961, str. 344.

dobio naziv *milord* i postao windsorski dekan, a na raspolaganje mu je stavljena palača Savoya.²¹⁶

U Engleskoj je Dominis uživao velike časti i raspolagao dobrim приходima, no ipak se dao nagovoriti od strane španjolskog veleposlanika u Engleskoj, grofa Gondomara, da se vrati u Rim. Možda je razlog koji je presudio za tu odluku bilo imenovanje Dominisovog osobnog prijatelja na mjesto pape kao Grgura XV. Papa mu je obećao oprost uz uvjet da se pismeno pokaje. Iz Engleske je krenuo 1622. godine, u Bruxellesu je pred papinskim nuncijem opozvao sve ono što je ranije u Engleskoj govorio, činio ili pisao protiv papinskog autoriteta. Nakon toga ga je nuncij, uz obvezu teške pokore, primio natrag u katoličku crkvu iz koje zapravo nikad nije ni otišao, već je samo htio njezinu reformu.²¹⁷

DOMINIS KAO FIZIČAR

Marko Antun de Dominis u Padovi je i Rimskom kolegiju do 1596. godine kao član isusovačkog reda predavao matematiku.²¹⁸ Već kao magistar matematike u padovanskoj isusovačkoj gimnaziji (oko 1590.) napisao je dvije rasprave iz područja prirodnih znanosti koje je nakon dotjerivanja objavio tek kao splitski nadbiskup, s gotovo dvadeset godina zakašnjenja.

Prvo je djelo *O zrakama vida i svijetlosti u lećama i dugi*, a objavljeno je 1611. godine u Veneciji na 8+78 stranica. U njemu obrađuje problem vida, rad dalekozora i postanak duge. Drugo je djelo *Eurip ili mnijenje o plimi i oseci mora*. Objavljeno je 1624. godine u Rimu na 6+72 stranice. U toj raspravi obrađuje postanak plime i oseke. Nema potvrde da je njegov znanstveni rad bio osuđivan od strane Inkvizicije.²¹⁹

Potaknut Galilejevim otkrićem dalekozora 1609. godine, Dominis je užurbano, na nagovor svog dugogodišnjeg prijatelja i izdavača Giovannija Bartolusa, objavio u Veneciji 1611. godine svoja ranija istraživanja, bilješke koje je prije dvadeset godina pripremao za svoja predavanja u Padovi i Bresciji. Taj rad je obuhvatio temeljne postavke iz geometrijske optike kao što su refleksija i lom zraka svjetlosti; to se ubraja među prve znanstvene doprinose teoriji dalekozora.²²⁰

Na temelju pokusa sa staklenim kuglama ispunjenim vodom i uređajima koje je sam izradio, zaključio je da se duga pojavljuje zato što se sunčana svjetlost odbija na unutrašnjoj stjenci kišne kapi pa tako nastaje unutarnji luk duge. To tumačenje duge pohvalio je Isaac Newton, kao i Christian Wolff te Goethe. Kritički su ga ocijenili Huygens, Priestley i Ruđer Bošković.²²¹

Težnja da tumačenje prirodnih pojava temelji na promatranju i eksperimentu je bila revolucionarni zaokret u pristupu prirodnim znanostima i preteča modernim istraživanjima.²²²

216 G. Novak, 1961, str. 345.

217 G. Novak, 1961, str. 345.

218 M. Martinis, 2006., str. 335.

219 M. Martinis, 2006, str. 335.

220 M. Martinis, 2006 str. 336.

221 M. Martinis, 2006, str. 336.–338.

222 M. Martinis, 2006, str. 339.

DOMINIS U RIMU I NJEGOVA SMRT

U listopadu 1622. godine Dominis je stigao u Rim, gdje je bio lijepo primljen. Pred jednim kardinalom je morao ponoviti svoje odricanje od zabluda. To je javno ispovjedio u brošuri: *Marcus Antonius de Dominis archiepiscopus Spalatensis. Sui reditus ex Anglia consilium exponit*. Tim javnim odricanjem, Dominis se potpuno diskreditirao, ne samo kod Engleza i drugih protestanata, nego i pred mnogim katolicima. U toj brošuri je ne samo pobijao ono što je napisao, već i ono za što se borio kad je Republika bila pod interdiktom. Na taj se način zamjerio Veneciji.²²³

Papa Grgur XV. Dominisa je štiti i novčano pomagao. Nakon što je papa umro 1623. godine, Dominis više nije imao zaštitnika, njegovi neprijatelji su ga počeli uhoditi, pratiti njegovo dopisivanje i bilježiti svaku njegovu riječ. U travnju 1624. godine je uhićen i zatvoren u tvrđavu Sant Angelo od strane inkvizitora. Optužen je da se u svojoj duši vratio herezi. Poslije saslušanja raznih svjedoka, nakon što su proučeni njegovi spisi i njegova pisma, prešlo se na njegovo ispitivanje, kome je ponekad prisustvovao i papa. Tom prilikom je Dominis, i ne sluteći možda da radi protiv sebe, izražavao svoje prave nazore. Stekavši uvjerenje da je ponovo upao u herezu, suci su mu dali rok od tri mjeseca da sastavi svoju obranu. No, kako je Dominis teško obolio i shvatio da mu se bliži kraj, osudio je sve svoje izjave, pa primivši sakramente umirućih, umro 8. rujna 1624.²²⁴

Nakon obdukcije i dokazivanja kako nije ubijen, Dominisa svejedno još nisu pokopali. Čekala se osuda. U prosincu 1624. godine generalni inkvizitori i još nekoliko kardinala donijeli su odluku: «... osuđujemo na vječnu sramotu uspomenu pokojnog Marka Antuna de Dominisa, lišavamo ga svih časti, dužnosti, beneficija, proglašavamo sva njegova imanja zaplijenjenima, izbacujemo ga iz Crkve, hoćemo da on i njegovi spisi budu spaljeni...». Dominisovo tijelo, slika i spisi 21. prosinca odneseni su na polje nazvano Campo di fiore, gdje je pred rimskom svjetinom sve bilo spaljeno.²²⁵

ZAKLJUČAK

Marko Antun de Dominis je osebujna i zanimljiva ličnost hrvatske povijesti 16. i 17. stoljeća. Bio je i teolog i fizičar, dakle, vrlo svestrana osoba.

Nakon smrti svoga strica, postao je senjski i modruški biskup. Kao biskup se i nije previše iskazao, ali ne toliko svojom krivicom, koliko tadašnjim neshvaćanjem njegovih namjera i ideja. Naime, uskoci nisu shvatili da im on želi sve najbolje, tj. da je pokušavao pomiriti interese i uskoka i Venecije i habsburškog dvora. Njegovo biskupovanje je završilo tako da je od tamo morao pobjeći u strahu za svoj vlastiti život.

Godine 1602. imenovan je za splitskog nadbiskupa. Kao nadbiskup bio je oštar prema svojim podanicima te je ubrzo stekao mnogo neprijatelja, uključujući i trogirskog biskupa Andreuccija, Godine 1606., u sukobu pape i Venecije, stao je na stranu Venecije. Kako je u kasnijem sporazumu između pape i Venecije bilo dogovoreno da se ustanicima protiv pape udijeli oprost, i Dominisu je to oprosteno, ali mu zasigurno to nije bilo zaboravljeno.

223 G. Novak, 1961., str. 346.

224 G. Novak, 1961., str. 346.

225 G. Novak, 1961., str. 346–347.

U toj situaciji se Marko Antun de Dominis ponašao i proturječno, svojim podanicima nije dopuštao da ruše njegov autoritet, a s druge strane, on je rušio autoritet svog nadređenog, tj. pape. Tijekom godina, pritisak na njega je rastao, bio je ocrnjen i među građanima te je praktički bio prisiljen otići s mjesta splitskog nadbiskupa. To je i učinio 1615. godine.

Koliko je značajna ličnost bio Marko Antun de Dominis, pokazuje nam činjenica da je u Engleskoj, kada je u nju pobjegao zbog straha od Inkvizicije, bio srdačno primljen, da je dobio palaču na korištenje, da je čak i sam engleski kralj slušao njegove propovijedi i da je na koncu i imenovan za windsorskog dekana.

Njegovu važnost nam pokazuje i podatak da je bio osobni prijatelj pape Grgura XV. za čijeg se pontifikata Dominis vratio u Rim. Da bi to učinio, morao se odreći svojih učenja koja je iznio u svom djelu *De Republica Ecclesiastica libri X*. Tu vidimo jednu njegovu negativnu osobinu, a to je da se odriče svojih stavova i uvjerenja radi lakšeg života. To odricanje mu nije puno pomoglo, inkvizicija ga je optužila za herezu, 1624. godine je preminuo u zatvoru, njegovo tijelo je spaljeno, a knjige zabranjene.

Dominis je značajan i na području fizike, gdje se bavio nastajanjem duge te principima rada dalekozora.

Marko Antun de Dominis nepravедno je zanemaren u hrvatskoj povijest, zbog čega je relativno nepoznat širem sloju pučanstva. Tu nepravdu bi svakako trebalo ispraviti. Iako je imao i negativnih osobina, poput odricanja od svojih uvjerenja radi lakšeg života, njegova ličnost je vrlo pozitivna te je u životu postigao zaista mnogo. Hvale ga čak i Goethe i Newton. Njegova djela u području teologije i fizike, kao i cijela njegova osoba, ne smiju biti zaboravljeni te možda nije pretjerano nazivati ga hrvatskim «renesansnim čovjekom».

LITERATURA

- M. Bogović, 2006., Biskupije senjska i modruška u vrijeme Dominisove uprave, *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova*, ur. N. Cambi, Split: Književni krug, 2006.
- M. A. de Dominis, 2003., *De Republica Ecclesiastica libri X*, Split: Lamaro
- M. Granić, 2006., Rod splitskog nadbiskupa Marka Antuna de Dominisa, *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova*, ur. N. Cambi, Split: Književni krug, 2006.
- Hrvatski obiteljski leksikon*, sv. 2, 2005., *Hrvatski obiteljski leksikon*, ur. T. Ladan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- B. Jozić, 2006., *Marko Antun de Dominis u sporu između Mletačke Republike i pape Pavla V.*, *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova*, ur. N. Cambi, Split: Književni krug, 2006.
- J. Kolaric, 2006., *Quaestiones selectae*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost
- S. Kovačić, 2006., Marko Antun de Dominis na čelu splitske crkve, *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova*, ur. N. Cambi, Split: Književni krug, 2006.
- Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 1, 2003., Split: Lamaro
- Marko Antonije de Dominis – izabrani radovi 2, 2003., Split: Lamaro
- M. Martinis, 2006., Marko Antun de Dominis kao fizičar, *Marko Antun de Dominis, splitski nadbiskup, teolog i fizičar – zbornik radova*, ur. N. Cambi, Split: Književni krug, 2006.
- G. Novak, 1961., *Povijest Splita*, sv. 2, Split: MH
- Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, sv. 5, 2005., *Opća i nacionalna enciklopedija u 20 knjiga*, Zagreb: PRO LEKSIS d.o.o
- Znameniti i zaslužni Hrvati 925. - 1925.*, 1990., Zagreb: August Cesarec

Sergej Filipović:

MARKO ANTUN DE DOMINIS – CROATIAN “RENAISSANCE” MAN

Summary

The majority of Croatian public is unfamiliar with Marko Antun de Dominis. He was born in 1560 in the native family of Rab – the Dominis family. He was schooled to become a Jesuit, and after his uncle’s death he went to Senj, where he soon took his place as the bishop. On this position, serving as a mediator between the Venice, the Habsburgs and Uskoks, he had little or no success. From 1602 to 1616 he served as the archbishop of Split, where he was involved in a feud between the Pope and Venice. In 1616 he left for Switzerland, and later England, where he was highly regarded. He was a successful physicist, especially in the field of optics. He died in Rome in 1624 and was sentenced to eternal damnation by the inquisition after his death. He can be considered a Croatian “renaissance” man.